

УДК 343.976

Прохоренко С. М., здобувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права НАВС

Спеціально-кримінологічні заходи запобігання незаконному обігу наркотиків серед студентської молоді

У статті розкривається актуальні питання здійснення міліцією спеціально-кримінологічних заходів щодо запобігання поширення незаконному обігу наркотиків серед студентської молоді. Визначаються напрями такої антинаркотичної діяльності з урахуванням особливостей суб'єктів їх застосування — студентства. Вказане надасть змоги краще усвідомити такий феномен, як наркозлочинність у студентському середовищі, а також розробити відповідні заходи її запобігання.

Ключові слова: незаконний обіг наркотиків, студентська молодь, міліція, вищі навчальні заклади, запобігання наркозлочинності.

В статье раскрывается актуальные вопросы осуществления милицией специально-криминологических мероприятий для предотвращения распространения незаконного оборота наркотиков среди студенческой молодежи. Определяются направления такой антинаркотической деятельности с учетом особенностей субъектов их применения — студенчества. Указанное предоставит возможности лучше осознать такой феномен, как наркопреступность в студенческой среде, а также разработать соответствующие мероприятия по ее предотвращению.

Ключевые слова: незаконный оборот наркотиков, студенческая молодежь, милиция, высшие учебные заведения, предупреждение наркопреступности.

The article reveals current issues of militia special and criminological measures to prevent drug trafficking dissemination among students. Directions of antidrug activity considering special features of its entity — students are determined. Specified will allow to better understand the phenomenon of drug crime among students, and to develop appropriate measures to prevent it.

Keywords: convicted persons, causes of crime, conditions of crime, drug-related crime.

Актуальність теми статті зумовлена тим, що зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами (далі — наркотиками) у нашій державі набуває нових та вкрай загрозливих тенденцій. Поряд зі зменшенням віку, з якого починають вживати наркотики особи, особливе занепокоєння викликає поширення наркоманії у навчальних закладах, втягнення до їх розповсюдження учнівську та студентську молодь. Що року, працівниками міліції виявляються майже півтисячі фактів незаконного обігу наркотиків безпосередньо у навчальних закладах та прилеглих до них територіях. Кількість студентської молоді, яка перебуває на обліках МВС України збільшилась протягом 2008-2012 років на 30%, і станом на 1 січня 2013 року становить майже 1 тисячу осіб [1].

Відповідно до завдань, визначених законодавством України, діяльність міліції є важливою складовою механізму держави у запобіганні наркозлочинності незаконному обігу наркотиків осіб [2, с. 124-125]. На міліцію згідно із чинним законодавством покладається здійснення ряду спеціально-кримінологічних заходів загального та індивідуального рівнів щодо запобігання наркозлочинам, у т.ч. серед студентської молоді.

Такі вітчизняні кримінологи, як Ю. В. Александров, А. М. Бандурка, В. В. Василевич, А. П. Гаврилишин, О. М. Джу́жа, А. Ф. Зелинский, Ю. Ф. Іванов, С. М. Ко-

рецький, В. Г. Лихолоб, Є. М. Моїсеєв, П. М. Опанасенко, Р. М. Павленко, Г. І. Піщенко, В. Г. Пшеничний, Е. В. Расюк та інші здійснили значний вклад у дослідження діяльності міліції щодо здійснення спеціально-профілактичних заходів із запобігання незаконного обігу наркотиків на сучасному етапі державотворення нашої держави. Разом з тим, у більшості випадків в їх наукових надбаннях було розкрито заходи міліції, які стосуються всього населення, як суб'єкта профілактики, без врахування його вікових та соціальних особливостей.

Поряд з цим, здійснено значну кількість досліджень щодо профілактики наркоманії та незаконного обігу наркотиків у навчальних закладах, але у більшості випадків вони стосувалися запровадження як правило соціально-психологічних профілактичних заходів (О. Д. Балдинюк, Н. О. Гармаш, Н. Ю. Максимова, І. М. Багній, Г. Д. Золотова, О. Т. Лазоренко, В. Г. Панок та інші), чи спеціально-кримінологічних заходів, але серед неповнолітніх чи учнів шкіл: Ю. А. Абросімова, С. Ю. Бабенко, Р. І. Благута, В. В. Вітвицька, О. В. Горбач, Г. В. Гребеньков, І. І. Ковальова, С. М. Корецький, Т. Г. Корж-Ікаєва, Д. Й. Никифорчук, В. М. Оржеховська, М. В. Палій, В. Г. Панок, А. О. Смоктьї, О. М. Стрільців, І. О. Топольськова, М. С. Хруппа, Н. С. Юзікова, О. С. Яцун та інші.

Метою даної статті є дослідження питання проведення спеціально-кримінологічних заходів працівниками міліції серед студентської молоді.

Згідно з Наставною по організації та здійсненню ОВС боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, організація протидії злочинам, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків [3], покладається на всі підрозділи ОВС, які діють відповідно до своєї компетенції, передбаченої чинним законодавством, а також іншими нормативно-правовими актами.

Для початку необхідно відзначити, що будь-яка особа, що збуває наркотики серед студентської молоді, з'являється не сам по собі, а як би формується зовнішніми відносно нього факторами. Іншими словами, наркоділок з'являється там і тоді, де і коли наростаюча потреба у наркотиках не може бути задоволена з різних причин власними силами студентів, які незаконно вживають їх. Ось чому було б помилковим розглядати виявлення наркозалежних студентів поза зв'язків зі споживачами вказаних засобів, оскільки ця зовнішня обставина і сприяє появі таких наркоділків.

У зв'язку з цим розглянемо детальніше питання про можливості виявлення осіб, які займаються незаконним пропонуванням наркотиків серед студентської молоді. Насамперед, виявлення вказаної категорії осіб розуміють як комплекс заходів аналітичного та оперативно-розшукового характеру щодо збирання, перевірки даних (відомостей, інформації) про осіб, які причетні до розповсюдження наркотиків як на території вищого навчального закладу (далі – ВНЗ), так і серед студентської молоді.

Обставинами, на підставі яких можна зробити висновок про можливість розповсюдження наркотиків на території ВНЗ, а також наявність осіб, причетних до цієї діяльності, можуть слугувати:

- навчання у ВНЗ студентів з країн, де поширений незаконний обіг наркотиків (Афганістан, Еквадор, Іран, Колумбія, Нігерія, Пакистан, Таджикистан тощо);
- відкриття кримінального провадження щодо студентів ВНЗ за незаконні операції з наркотиками;
- наявність у безпосередній близькості від ВНЗ осередків, де незаконно виготовляють, вживають та збувають наркотики;

- наявність у ВНЗ хімічних, фізичних та медичних факультетів;
- наявність у ВНЗ прекурсорів, які використовуються під час науково-дослідної діяльності [4].

Інформація про нелегальні джерела виготовлення та поширення наркотиків, діяльність осіб, що підозрюються у причетності до здійснення незаконних операцій з цими засобами і речовинами, а також про факти виявлення тих чи інших наркозлочинів може бути отримана як з гласних (здійснення адміністративної, кримінально-процесуальної діяльності, а також від гласних джерел інформації, а саме публікацій у засобах масової інформації, повідомлень державних органів влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій, моніторингу Інтернет простору тощо), так і негласних джерел (в результаті здійснення оперативно-розшукової діяльності, чи провадження негласних слідчих розшукових дій).

На підставі аналізу отриманої інформації розробляються заходи, спрямовані на усунення, нейтралізацію, обмеження дії обставин і проявів, що виконують сприяють поширенню наркотиків серед студентської молоді та ВНЗ. Якщо здійснення заходів виходить за межі компетенції ОВС, їх відповідні посадові особи вносять пропозиції щодо усунення зазначених причин та умов до ВНЗ або до компетентних органів державної влади чи органів місцевого самоврядування. Ці пропозиції повинні містити висновки щодо відповідних чинників, їх впливу на оперативну обстановку у сфері розповсюдженості наркотиків серед студентської молоді та пропонувати здійснити необхідні заходи щодо усунення або обмеження дії останніх.

Одними з таких важливих заходів є проведення профілактичних бесід та роз'яснювальної роботи серед студентської молоді під час проведення зустрічей з представниками студентського колективу, професорсько-викладацьким складом, адміністрацією ВНЗ, виступи у засобах масової інформації.

З цією метою розробляються спеціалізовані лекції та методики їх проведення, а також здійснюється їх методичне забезпечення. Адже від того, про що та на які теми повинен говорити зі студентами працівник міліції залежить успіх подальшої профілактичної роботи. Саме тому готуючись до проведення лекцій чи бесід з тематики поширення наркотиків серед студентської молоді, необхідно ретельно добрати й вивчити відповідну літературу, чинні нормативні акти, провести консультацію у лікаря-нарколога, психіатра, за їх допомогою відібрати приклади щодо негативних наслідків зловживання наркотиками тощо. Усе це допоможе конкретно і змістовно висвітлити суспільну та особисту шкоду від незаконного обігу наркотиків та поширення наркоманії, дійсні мотиви осіб, що втягають у вживання наркотиків студентів.

Цілями проведення бесід працівника міліції серед студентської молоді повинні бути:

- зміна ціннісного відношення студентської молоді до наркотиків, формування особистої відповідальності за свою поведінку, яка обумовлює зниження ризику попиту на наркотики;
- утримання схилення студентської молоді до вживання наркотиків з допомогою пропаганди здорового способу життя, формування антинаркотичних установок та профілактичної роботи, яка повинна здійснюватись одночасно працівниками освітнянського закладу.

Також не маловажним є активне роз'яснення студентам всю згубність споживання наркотиків, всі ті важкі наслідки, до яких веде наркоманія, роблячи це обережно,

грамотно, щоб не збуджуючи у них нездорової цікавості до вказаних речовин, адже неправильно підготовлена та проведена лекція чи бесіда може призвести до негативних результатів, ніж принести користь. Акцентується увага на правових наслідках наркоманії: значна кількість наркозалежних осіб притягуються до кримінальної відповідальності. Саме наявність судимості може стати припоною не тільки у закінченні ВНЗ, але і подальшого: може мати негативні наслідки не тільки для них, а й для наступних поколінь (дітей та онуків).

Не останню роль щодо запобігання незаконного обігу наркотиків серед студентської молоді відіграє роз'яснювальна робота серед батьків, яким роз'яснюється ознаки наркотичного сп'яніння, видів наркотиків, способів і наслідків їх вживання. Особливу увагу при цьому слід звертати на висвітлення форм і методів впливу на молодь, яка допускають вживання зазначених засобів [5].

Успішність проведення антинаркотичних заходів серед студентської молоді багато в чому залежить від ефективності встановлення довірливих стосунків працівників міліції із студентами, студентським самоврядуванням, професорсько-викладацьким складом, адміністрацією ВНЗ, представниками громадськості за місцем проживання студентської молоді. Саме тому пропонується об'єднати зусилля вказаних вище зацікавлених сторін щодо реалізації основної мети запобігання незаконному обігу наркотиків серед студентської молоді: зменшення попиту та пропозицій на наркотики серед студентської молоді, а також зменшення шкоди від їх немедичного вживання. Вказане може бути реалізовано шляхом заключення трьох сторонніх договорів, де сторонами є, з одного боку адміністрація ВНЗ та студентське самоврядування, з другого – орган внутрішніх справ, на території якого розташований ВНЗ, з іншого – громадська організація (чи їх сукупність) щодо проведення спільних антинаркотичних заходів. При цьому в ОВС визначається підрозділ, який буде здійснювати безпосередню координацію з громадськими організаціями, наприклад, підрозділ боротьби з незаконним обігом наркотиків.

Не менш важливим завданням для міліції є запобігання схилянню до вживання наркотиків студентської молоді. З метою запобігання втягуванню у вживання наркотиків студентську молодь потрібно здійснювати контроль у місцях їх масового перебування (дискотеках, нічних та комп'ютерних клубах тощо). При цьому доцільно провести роз'яснювальну роботу щодо вимог антинаркотичного законодавства та правових наслідків його порушення з керівниками та персоналом цих закладів. Зокрема, слід нагадати можливість застосування норми Закону України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» (ст. 9), яка передбачає, що в разі встановлення фактів систематичного вживання чи збуту наркотичних засобів або психотропних речовин у місцях масового перебування громадян (ресторани, кафе, бари, казино, відеотеки, клуби, дискотеки тощо) та невжиття з боку керівництва цих закладів заходів протидії таким фактам, діяльність закладу може бути тимчасово зупинена або й припинена взагалі [6].

Важливим засобом запобігання втягуванню студентської молоді у вживання наркотиків їх однокурсниками є виявлення і постановка на облік тих з числа останніх, які ймовірно можуть вчинити правопорушення у сфері незаконного обігу наркотиків. Після постановки на облік мають бути вжиті всі необхідні профілактичні заходи, в тому числі спостереження за поведінкою, виховний вплив, лікувальна допомога, правові застереження тощо.

У зв'язку з цим розглянемо детальніше питання про можливості виявлення студентів, які займаються незаконним пропонуванням наркотиків серед студентської молоді. Важливим методом запобігання втягуванню у вживання наркотиків студентів є виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які спонукають споживати наркотики. Втягування зазвичай здійснюється через корисливі пропозиції, прохання, поради, а переважно й у формі залучення до спільного вживання наркотичних засобів. Часто особи, які вже були судимі за злочини з наркотиками або призвичаїлися до них, продовжують злочинну діяльність з ними та втягують до неї студентів. Втягнення студента у вживання наркотиків виявляється у діях особи, що чинить на нього психічний вплив з метою викликати прагнення, а іноді й примусити взяти участь у вживанні наркотичних засобів, або у пов'язаному з ними злочині. Такі дії передбачають ініціативну щодо наркотиків поведінку іншої особи, пов'язану із впливом на студента чи через його переконання, залякування, підкуп, обман, інше спонукування [7]. Документування та припинення ОВС діяльності осіб, які причетні до розповсюдження наркотиків серед студентської молоді, здійснюється через затримання таких осіб у визначеному кримінально-процесуальному законодавством порядку, вилучення у них заборонених до обігу речовин, а також знаряддя для їх незаконного виготовлення, вживання, збуту тощо.

Також одним з основних завдань ОВС у сфері недопущення поширення незаконного обігу наркотиків серед студентської молоді є виявлення та припинення функціонування нелегальних джерел виготовлення та поширення наркотиків, встановлення всіх учасників протиправних діянь. На цьому етапі важливо правильно оцінити обсяг та якість зібраних даних, їх достатність для належного закріплення тих чи інших епізодів злочину, необхідність вжиття заходів щодо пошуку інших осіб, які можуть володіти необхідною інформацією. У процесі пошуку предметів, які можуть бути речовими доказами у кримінальному провадженні, слід враховувати, що ними можуть бути не тільки безпосередньо наркотики, а й різні пристрої, що використовуються для їх виготовлення, вживання чи розповсюдження, знаряддя вчинення наркозлочину (наприклад, інструменти і пристрої для незаконного виробництва, виготовлення, зберігання, транспортування наркотиків), речі, на яких могли зберегтись частки цих засобів (сумки, одяг, пакувальний матеріал тощо) [8].

Одним з напрямів недопущення проникнення наркотиків у вищі навчальні заклади є запровадження інституту так званих вузівських інспектор міліції за аналогом шкільного інспектора. Вузівський інспектор міліції є структурною ланкою ОВС, на території якого розташований ВНЗ, та закріплюється наказом керівника ОВС за конкретним ВНЗ. До основних завдань вузівського інспектора міліції, поряд з профілактикою правопорушень серед студентської молоді, повинні бути віднесені й проведення антинаркотичної профілактичної роботи у навчальному закладі, у т.ч. шляхом здійснення лекцій та бесід. Такі інспектори повинні пройти спеціалізовані курсу підвищення кваліфікації, на яких вони повинні навчитись методики та тактики проведення антинаркотичних заходів у ВНЗ, при цьому основна мета таких курсів – з навчати спілкуванню працівника міліції зі студентською аудиторією, знати її особливості, володіти засобами вербального та невербального впливу в такому спілкуванні в залежності від категорій підлітків, їх віку, а також інших особливостей конкретної ситуації.

Своєчасне виявлення випадків незаконного обігу наркотиків серед студентської молоді, запровадження адекватного реагування на незаконні пропозиції вжити

заборонені речовини, формування навичок здорового способу життя студентами неможливе тільки одними зусиллями ОВС без тісної співпраці з керівництвом навчального закладу, що знайшло своє підтвердження на запропонованих у дослідженні заходах, якими є проведення систематичних оперативно-профілактичних відпрацювань під умовною назвою «Генофонд».

Цільова оперативно-профілактична операція «Генофонд» — комплекс оперативно-розшукових та профілактичних заходів, що здійснюють органи та підрозділи внутрішніх справ за відповідним планом і спрямовані на недопущення розповсюдження наркотиків у навчальних закладах та прилеглий до них території. Вказані заходи здійснюються на основі комплексних оперативних планів із залученням особового складу всіх підрозділів ОВС [9].

Висновки. Створення системи виявлення наркозалежних осіб та контролю за поширенням наркотиків у ВНЗ, яка вимагає: виявлення серед студентської молоді, по можливості на ранньому етапі, осіб, які беруть участь у незаконному обігу наркотиків та починають епізодичне їх немедичне вживання; вирішення питання про постановку виявлених правопорушників у сфері незаконного обігу наркотиків на медичний та інші види обліків; здійснення працівниками ОВС, адміністрацією, професорсько-викладацького складу ВНЗ загальнодоступними формами контролю за такими особами.

Стабілізація і подальше зниження рівня наркотизації в освітньому середовищі може бути досягнуто в результаті: поліпшення загальної кримінальної обстановки за місцем розташування ВНЗ, місцях компактно проживання студентства та на прилеглий до них території; роз'єднання виявлених стійких груп ризику і споживачів наркотиків; повного включення в профілактичну антинаркотичну діяльність всіх закладів системи освіти при тісній взаємодії із зацікавленими органами державної влади, громадськими організаціями; створення в ВНЗ атмосфери нетерпимості та негативного ставлення до немедичного споживання, зберігання та розповсюдження наркотиків, а також до осіб, які в них беруть участь; здійснення профілактичного впливу в сім'ях студентів, а також у місцях їх дозвілля.

Підвищення рівня освіти та ефективність профілактики незаконного обігу наркотиків та їх немедичного вживання безпосередньо пов'язано зі створенням стійкого позитивного морально-психологічного клімату в ВНЗ і залежить: від вдосконалення структури та підвищення якості навчальних програм за рахунок обов'язкового включення в них дисциплін, що дозволяють давати первинні знання про згубний вплив немедичного вживання наркотиків на особистість, а незаконного обігу наркотиків — на безпеку суспільства і держави, а також життєві перспективи наркозалежних школярів, учнів, студентів; умов, створених для формування у студентській молоді стійкого імунітету до впливу соціально-негативних явищ, у т. ч. наркотизму; наступальність зусиль по пропаганді здорового способу життя, формуванню позитивних ціннісних орієнтацій, здатних протиставити стійке негативне ставлення особистості з числа студентської молоді до поширення незаконного обігу наркотиків і направити їх зусилля на придбання професійних знань.

Провідна роль в плані організації спеціальної профілактики незаконного обігу наркотиків у ВНЗ України, координації діяльності зацікавлених установ та організацій, належить адміністрації ВНЗ, професорсько-викладацького складу соціальним педагогам, психологам та правоохоронним органам, які безпосередньо здійснюють антинаркотичну профілактичну роботу із студентською молоддю і відповідають за це.

У кожному ВНЗ повинні бути телефонні довідники організацій та установ, які проводять медичне обстеження, надають психологічну та медичну допомогу підліткам з наркологічними проблемами та їх батькам; номери „телефонів довіри”; телефонів чергової частини ОВС, дільничного інспектора міліції, оперуповноваженого кримінальної міліції в справах дітей та служби боротьби з незаконним обігом наркотиків, в зоні обслуговування яких розташований навчальний заклад.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Довідка щодо основних показників боротьби з наркобізнесом за 2008–2013 рр. – К. : УБНОН МВС України, 2014. – 19 с.
2. Наркозлочинність: криминологічна характеристика та запобігання : наук.-практ. посіб. / за ред. А. П. Закалюка // Мін-во освіти і науки України. – К. : Юрліком Інтер, 2006. – 294 с.
3. Настанова щодо організації та здійснення органами внутрішніх справ боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів : затверджена наказом МВС України від 18 серпня 2004 р. № 962. – К., 2004. – 56 с.
4. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів [Текст] : навч. посіб. / [О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук, О. М. Стрільців та ін.]; за ред. проф. О. М. Джужа. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2011. – 312 с.
5. Антинаркотична профілактика в навчальних закладах: Методичні рекомендації / Никифорчук Д.Й., Панок В.Г., Стрільців О.М. – К., Парламентське видавництво, 2004. – 64 с.
6. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними (із змінами та доповненнями) : Закон України від 15 лютого 1995 р. [Текст] // Відомості Верховної Ради України. Ї 1995. Ї № 10. Ї Ст. 62.
7. Загальні засади розслідування злочинів, пов'язаних із схилянням неповнолітніх до вживання наркотичних засобів та психотропних речовин : Методичні рекомендації. [Текст] : метод. рек. / О. М. Стрільців, Д. Ю. Стригун, О. В. Шарай, С. М. Прохоренко // за заг. ред. О. М. Джужа. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ. – 2010. – 24 с.
8. Никифорчук Д.Й. Оперативно-розшукові засади боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів: Монографія. – К., НАВСУ, 2005. – 300 с.
9. Стрільців О.М. Цільова оперативно-профілактична операція «Генофонд» / О. М. Стрільців // Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / [відп. ред. Є. М. Моїсєєв, Ю. І. Римаренко, В. Я. Тацій та ін.]. – 2014. – Т. V. Кримінально-правові, криминологічні та кримінально-виконавчі засади поліцейської діяльності. – С. 410–411.

